

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie związków między zmianami klimatycznymi a rolnictwem w Europie

(2009/C 27/14)

Pismem z 25 października 2007 r. prezydencja francuska, działając na podstawie art. 262 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, zwróciła się do Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego o opracowanie opinii rozpoznawczej w sprawie

związków między zmianami klimatycznymi a rolnictwem w Europie.

Sekcja Rolnictwa, Rozwoju Wsi i Środowiska Naturalnego, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię dnia 4 czerwca 2008 r. Sprawozdawcą był Lutz RIBBE, a współsprawozdawcą Hans-Joachim WILMS.

Na 446. sesji plenarnej w dniach 9 i 10 lipca 2008 r. (posiedzenie z 9 lipca) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 94 do 30 — 13 osób wstrzymało się od głosu — przyjął następującą opinię:

1. Podsumowanie wniosków i zaleceń Komitetu

1.1 Pismem z 25 października 2007 r. prezydencja francuska zwróciła się do Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego z prośbą o opracowanie opinii rozpoznawczej na temat związków między zmianami klimatycznymi a rolnictwem w Europie. W szczególności poproszono Komitet o zajęcie się kwestią biopaliw.

1.2 EKES wyraża swoje głębokie zaniepokojenie negatywnym wpływem zmian klimatycznych na rolnictwo europejskie, a w związku z tym na potencjał gospodarczy wielu obszarów wiejskich. Najpoważniejsze skutki mogą wystąpić w Europie Południowej, szczególnie ze względu na spodziewane dłuższe okresy suszy, a nawet niedoboru wody. Zjawiska te mogą doprowadzić do całkowitego załamania działalności rolniczej. Jednakże również w pozostałych regionach Europy rolnicy będą musieli radzić sobie z poważnymi problemami spowodowanymi zmianami klimatycznymi, np. pod postacią poważnych zmian w strukturze opadów. Dodatkowo pojawiać się mogą problemy związane z nowymi lub nasilonymi chorobami roślin lub atakami szkodników.

1.3 Stanowi to tym samym wezwanie dla polityków do podjęcia szybkich działań w celu uwzględnienia polityki ochrony klimatu we wszystkich pozostałych dziedzinach polityki.

1.4 Rolnictwo nie tylko ponosi konsekwencje zmian klimatycznych, ale również samo przyczynia się do emisji gazów cieplarnianych; największego wpływu nie wywiera jednak emisja CO₂, ale metanu i podtlenku azotu, które to powstają na skutek zmian sposobu użytkowania gruntów i samej produkcji rolnej. EKES zwraca się do Komisji o dokładniejszą analizę, czym różnią się poszczególne formy rolniczego użytkowania gruntów, jeśli chodzi o ich znaczenie dla klimatu, i o określenie na tej podstawie możliwości działania, np. w ramach polityki wsparcia rolnictwa. W tym kontekście EKES z zadowoleniem przyjmuje zapowiedź Komisji dotyczącą przyszłego wyraźniejszego włączenia ochrony klimatu do wspólnej polityki rolnej.

1.5 Rolnictwo może mieć znaczący wkład w ochronę klimatu, między innymi przez troskę nie tylko o utrzymanie

istniejącego jeszcze w glebie rezerwuaru dwutlenku węgla, ale również jego powiększenie przez zamierzoną rozbudowę warstwy próchniczej, a także przez ograniczenie zużycia energii w rolnictwie i przez wykorzystywanie przyjaznej dla natury i środowiska produkcji biomasy dla celów energetycznych.

1.6 EKSE uważa, iż definiowana obecnie przyszła strategia UE w dziedzinie biopaliw, która — zgodnie z danymi Komisji — będzie także obejmowała import surowców rolnych na dużą skalę, nie jest odpowiednim środkiem, aby w sposób gospodarny jednocześnie realizować cele w zakresie ochrony klimatu, tworzyć nowe miejsca pracy w sektorze rolnictwa, jak i generować dodatkowe dochody. Zamiast tej strategii w dziedzinie biopaliw należałoby stworzyć przemyślaną nową strategię w dziedzinie biomasy, która nie skupiałaby się na imporcie, lecz na większym niż do tej pory przekształcaniu rolniczych produktów ubocznych/odpadów w energię użytkową i na nadaniu rolnikom aktywnej roli w ramach nowo tworzonych zdecentralizowanych obiegów energetycznych.

2. Główne elementy i kontekst opinii

2.1 Rolnictwo jest tym sektorem gospodarki, który w największym stopniu uzależniony jest od czynników naturalnych (i tym samym od warunków klimatycznych); sektorem, który wykorzystuje, zmienia bądź kształtuje te czynniki.

2.2 Rolnictwo bazuje na systematycznym wykorzystywaniu energii słonecznej dzięki zdolności fotosyntezy roślin, aby w ten sposób otrzymywać energię użytkową dla ludzi w postaci żywności i pasz. Energia wiązana w procesie fotosyntezy od dawna wykorzystywana jest również jako źródło ciepła (np. biomasa w postaci drewna).

2.3 Określone warunki klimatyczne, które do tej pory były w Europie w dużej mierze korzystne dla rolnictwa, są decydującym czynnikiem dla bardzo różnie ukształtowanego i bardzo zróżnicowanego rolnictwa. Oznacza to również, że zmiana warunków będzie musiała mieć wpływ na rolnictwo i powiązane z nim ekologiczne, gospodarcze i społeczne struktury regionalne.

3. Uwagi ogólne

Rolnictwo jako ofiara zmian klimatycznych

3.1 Zmiany klimatyczne, w szczególności spodziewany wzrost temperatury, a w jeszcze większym stopniu zmieniające się wielkości opadów, dotkną rolnictwo w niektórych regionach Europy w katastrofalnym stopniu. Szczególnie długotrwałe braki opadów i susze w Europie Południowej i wynikające z nich możliwe pustynnienie mogą uniemożliwić produkcję rolniczą. Ponadto poważne zagrożenie dla gruntów rolnych stanowią pożary powierzchniowe ⁽¹⁾. Gospodarce w tych regionach grozi poważne załamanie. Wszystkie badania naukowe wskazują, iż w następstwie zmian klimatycznych pojawiać się będą szkodniki i choroby, które znacząco zmniejszą plony z upraw mających największe znaczenie dla produkcji żywności. Ewolucja cyklu życia patogenów doprowadzi do:

- zmian w geograficznym rozłożeniu patogenów;
- zmian w częstotliwości i dotkliwości chorób;
- zmodyfikowania strategii służącej kontroli chorób.

3.2 W tym kontekście EKES wskazuje na różne publikacje i inicjatywy Komisji dotyczące tej tematyki, m.in. na komunikat „Rozwiązanie problemu dotyczącego niedoboru wody i susz w Unii Europejskiej” ⁽²⁾ i opisane w nim koncepcje i plany, na zieloną księgę „Adaptacja do zmian klimatycznych w Europie”, ale również na fakt, iż Komisja podkreślała konieczność opracowania sensownych strategii użytkowania gruntów. Ponadto w szeregu krajów trwają już odpowiednie prace.

3.3 Sytuacja, gdy np. duże powierzchnie gruntów rolnych w Europie Południowej wyłączone zostaną z rolniczego użytkowania z powodu niedoboru wody i okresów ekstremalnych temperatur, prawdopodobnie przerasta wyobrażenie większości obywateli oraz decydentów politycznych. Odbije się to negatywnie także na zatrudnieniu w dotkniętych regionach z powodu zmian w sposobie użytkowania gruntów.

3.4 W związku z powyższym EKES zwraca się do wszystkich decydentów, aby przedsięwzięli oni wszystkie środki w celu utrzymania możliwie niskiego poziomu negatywnych skutków dla rolnictwa przez kompleksowy i przekrojowy program ochrony klimatu. Ponadto niezbędne jest podjęcie działań w celu dostosowania działalności rolniczej do zmian klimatycznych. Sektor rolniczy będzie musiał sprawnie i szybko dostosować się do zmian i zakłóceń klimatycznych, gdyż od sukcesu lub porażki podejmowanych w tym zakresie wysiłków zależeć będzie ciągłość produkcji rolnej.

⁽¹⁾ Np. pożary w Grecji w 2007 r., które zniszczyły między innymi plantacje oliwek.

⁽²⁾ COM(2007) 414 z dnia 18 lipca 2007 r., opinia Dz.U. C 224, 30.8.2008, s. 67 przyjęta 29 maja 2008 r.

3.4.1 Według ostatniego raportu OECD i FAO badania i innowacje powinny stanowić kluczowe elementy kampanii na rzecz zmniejszania skutków zmian klimatycznych. Wśród kroków dostosowawczych należy rozważyć rozprzestrzenianie nowych gatunków i odmian roślin najlepiej przystosowanych do zmian klimatu. W tym kontekście szczególne znaczenie przypada postępowi w zakresie poprawy genetycznej materiału roślinnego i zwierzęcego.

Wkład rolnictwa w zmiany klimatyczne

3.5 Zdaniem EKES-u istnieje potrzeba nie tylko dyskusji o negatywnym wpływie zmian klimatycznych na rolnictwo, ale również zwrócenia uwagi na wkład rolnictwa w zmiany klimatyczne oraz podjęcia kroków zmierzających do zmniejszenia szkodliwego dla klimatu oddziaływania rolnictwa. Ważne jest także uwzględnienie różnych możliwych form wkładu rolnictwa w przeciwstawianie się zmianom klimatycznym.

3.6 Dlatego EKES z zadowoleniem przyjmuje, iż Komisja w swoim komunikacie „Ocena funkcjonowania polityki rolnej” ⁽³⁾ określiła politykę dotyczącą klimatu jako jedno z 4 nowych „wyzwań” wspólnej polityki rolnej.

3.7 Zgodnie z definicją Międzyrządowego Zespołu ds. Zmian Klimatu (IPCC) emisje powodowane bezpośrednio przez rolnictwo wynoszą 10–12 %. Całkowity udział rolnictwa w globalnej emisji gazów cieplarnianych oceniany jest na 8,5 do 16,5 miliardów ton CO₂e ⁽⁴⁾, co odpowiada łącznemu udziałowi w wysokości 17–32 % ⁽⁵⁾.

3.8 Udział rolnictwa w emisji gazów cieplarnianych w Europie szacowany jest na zdecydowanie niższy niż na poziomie globalnym. Komisja, w oparciu o stosowane przez IPCC wyliczenia, mówi o 9 %. Od roku 1990 udało się obniżyć udział rolnictwa UE 27 w emisjach o 20 %; dla UE15 o 11 % ⁽⁶⁾. Jednak wyliczenia IPCC nie uwzględniają ani emisji będących wynikiem zmian użytkowania gruntów, ani zużycia energii koniecznej do produkcji nawozów i środków ochrony roślin, ani paliwa zużywanego przez ciągniki. Z tego powodu np. Komisja ocenia, że w Niemczech udział rolnictwa w emisji wynosi 6 %, zaś rząd federalny wymienia wartość od 11 do 15 %. Różnica bierze się stąd, że rząd w swoich obliczeniach uwzględnia całość emisji, które są przez rolnictwo spowodowane.

Różne znaczenie gazów cieplarnianych w rolnictwie

3.9 Rolnictwo ma tylko znikomy udział w emisji netto CO₂. Dzieje się tak przede wszystkim dlatego, iż rośliny absorbują CO₂ i przetwarzają go na masę organiczną. Po zużyciu biomasy wcześniej związany węgiel jest uwalniany pod postacią CO₂. Obieg węgla jest więc w dużej mierze zamknięty.

⁽³⁾ COM(2007)722 wersja ostateczna.

⁽⁴⁾ CO₂e = równoważnik dwutlenku węgla.

⁽⁵⁾ *Cool Farming: Climate impacts of agriculture and mitigation potential*, dokument Greenpeace, grudzień 2007 r.

⁽⁶⁾ Źródło: Europejska Agencja Ochrony Środowiska, Raport EEA 5/2007.

3.10 Według czwartego raportu IPCC ⁽⁷⁾ w kontekście polityki dotyczącej klimatu w rolnictwa należy brać pod uwagę głównie emisje metanu i podtlenku azotu. Rolnictwo jest źródłem ok. 40 % łącznej emisji CH₄ i N₂O w Europie, które mają szczególnie istotne znaczenie dla klimatu. Współczynnik ocieplenia globalnego dla podtlenku azotu jest ok. 296 razy, a dla metanu prawie 23 razy wyższy niż dla CO₂.

3.11 W rolnictwie szczególne znaczenie dla klimatu mają cztery czynniki:

- a) przekształcanie lasów, torfowisk, terenów podmokłych i użytków zielonych w grunty uprawne,
- b) gazy cieplarniane emitowane przez grunty użytkowane rolniczo i zwierzęta gospodarskie,
- c) energia zużywana w ramach produkcji rolniczej, jak również w sektorach wcześniejszej i późniejszej fazy produkcji, np. w postaci paliw, przy wytwarzaniu nawozów mineralnych, pestycydów i innych rodzajów produktów ⁽⁸⁾,
- d) produkcja biomasy na cele energetyczne.

3.12 W skali globalnej ogromne znaczenie ma przekształcanie powierzchni dotychczas nie wykorzystywanych rolniczo w grunty rolne. Powoduje ono znacznie większą emisję gazów cieplarnianych niż wydziela się ich w procesie produkcji czy w wyniku zużycia energii w rolnictwie. Skutkiem każdego przekształcania w powierzchnie uprawne jest uwolnienie gazów cieplarnianych, jako że pola uprawne zawierają — poza pustyniami, półpustyniami i obszarami zabudowanymi — przeciętnie najniższy poziom węgla ⁽⁹⁾ w glebie.

3.13 Debata na temat wycinania lasów tropikalnych w Amazonii czy Indonezji ma w związku z tym fundamentalne znaczenie. EKES zwraca uwagę na fakt, iż mające tam miejsce masowe wylesianie ma wpływ na Europę i europejskie rolnictwo ⁽¹⁰⁾.

Zmiana użytkowania gruntów/ rezerwuar dwutlenku węgla

3.14 Poważny problem stanowi fakt, iż duże obszary powierzchni w Europie ulegają zabudowaniu i nie mogą być wykorzystywane w produkcji rolniczej lub jako rezerwuar dwutlenku węgla. EKES ubolewa nad tym, że nie uchwalono jeszcze dyrektywy w sprawie ochrony gleby, która mogłaby odegrać istotną rolę w tej kwestii.

⁽⁷⁾ IPCC grupa robocza III, rozdział 8 (2007), rolnictwo.

⁽⁸⁾ W tym pasze.

⁽⁹⁾ Gleby stanowią, zaraz po morzach, drugi co do wielkości największy rezerwuar węgla. Odnośne dane (EKES jest przy tym świadomy, że występują w tym względzie duże różnice): 1 hektar gleby uprawnej zawiera około 60 t węgla, użytki zielone i grunty leśne dwa razy tyle (w przypadku lasów należy jeszcze doliczyć węgiel zawarty w drzewach), w 1 hektarze torfowiska zawarty jest do 1 600 t węgla.

⁽¹⁰⁾ Na przykład: produkcja soi na pasze dla zwierząt gospodarskich w Europie, produkcja oleju z jatrofy i palmowego na potrzeby pozyskiwania energii (biopaliwa).

3.15 Istnieje sześć wielkich rezerwuarów dwutlenku węgla ⁽¹¹⁾, istotnych z punktu widzenia polityki dotyczącej klimatu. W rolnictwie jest to przede wszystkim nadziejna biomasa i gleby. Ponieważ rolnictwo polega na corocznym zbieraniu wyprodukowanej biomasy, nie przyczynia się ono do zwiększenia nadziemnego rezerwuaru dwutlenku węgla w postaci biomasy.

3.16 Przekształcanie lasów, torfowisk i użytków zielonych w grunty uprawne prowadzi do uwolnienia węgla związanego w glebie. Dlatego też zadaniem dla europejskiego rolnictwa jest zachowanie tych powierzchni, które wiążą w sobie jeszcze bogate zasoby węgla. W tym celu należy opracować odpowiednie instrumenty wsparcia i zachęty do stosowania odpowiednich metod uprawy.

3.17 Zgodnie z dzisiejszym stanem wiedzy już choćby tylko ze względu na ochronę klimatu powinno się wprowadzić zakaz przekształcania torfowisk i lasów w grunty o innym przeznaczeniu.

3.18 W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat w Europie miało miejsce masowe przekształcanie użytków zielonych w pola uprawne; mimo różnorodnych ograniczeń ⁽¹²⁾ proces ten nie został powstrzymany; a w niektórych regionach ponownie przybiera na sile wraz z coraz szerszym wykorzystywaniem agroenergii.

3.19 Powodem coraz częstszego przekształcania użytków zielonych w grunty uprawne jest fakt, iż grunty uprawne przynoszą rolnikom wyższe zyski. Wypas wymaga większego nakładu pracy, a bydło jedzące zwyczajną trawę nie osiąga „pożądaną” najwyższej wydajności. Tym samym konieczne jest wykorzystywanie „wysokowydajnej paszy”, którą z kolei można wyprodukować jedynie przy użyciu większej ilości energii.

3.20 EKES będzie dokładnie obserwować, w jaki sposób kwestie te będą traktowane w kontekście polityki ochrony środowiska i polityki rolnej, np. w ramach wniosków legislacyjnych dotyczących oceny funkcjonowania polityki rolnej. EKES wzywa do przeprowadzenia ożywionej debaty dotyczącej tego, jak sprawić, by takie formy użytkowania gruntów, które byłyby zgodne z ochroną środowiska i klimatu, ponownie stały się atrakcyjne gospodarczo dla rolników.

Gazy cieplarniane wytwarzane w procesie produkcji rolniczej

3.20.1 Stosowanie nawozów azotowych, zarówno syntetycznych jak i organicznych, jest głównym źródłem podtlenku azotu. Przy każdym zastosowaniu większej ilości azotu istnieje niebezpieczeństwo, że rośliny nie będą mogły go wystarczająco szybko lub w pełni wchłonąć, konsekwencją czego jest ułatanie się podtlenku azotu do atmosfery. Do tej pory w polityce ochrony środowiska uwagę skupiano głównie na zanieczyszczeniach wód powierzchniowych i gruntowych, jednakże obecnie w kontekście ochrony klimatu do dyskusji tej należy dodać nowy argument przemawiający za krytyczniejszym spojrzeniem na obieg składników odżywczych.

⁽¹¹⁾ Rezerwy oleju, węgla i gazu, nadziejna biomasa, węgiel zmagazynowany w glebach, jak również oceany.

⁽¹²⁾ Np. przestrzeganie zasady współzależności.

3.20.2 Badacz klimatu, prof. Paul Crutzen, zajmujący się emisjami podtlenku azotu w łańcuchu produkcji biodiesla z rzepaku⁽¹³⁾ doszedł do wniosku, że oddziaływanie estru metylowego z oleju rzepakowego na klimat, właśnie ze względu na wyższy poziom emisji podtlenku azotu w wyniku nawożenia mineralnego, w pewnych warunkach może być jeszcze bardziej szkodliwe niż w przypadku oleju napędowego z ropy naftowej.

3.20.3 Inne źródło emisji podtlenku azotu — mające jednak mniejsze znaczenie pod względem ilościowym — stanowi rozkład masy organicznej w glebie, szczególnie w ramach uprawy roli.

3.20.4 Metan uwalniany w ramach działalności rolniczej w Europie pochodzi przede wszystkim od przeżuwaczy, szczególnie bydła. EKES jest świadomy wzrastającego na całym świecie znaczenia emisji metanu wytwarzanego przez przeżuwaczy⁽¹⁴⁾, jak również faktu, że wraz ze wzrastającym pogłowiem zwierząt będzie to stanowiło coraz poważniejszy problem. Wprawdzie w ostatnich latach pogłowie bydła w Europie uległo zmniejszeniu⁽¹⁵⁾, jednak w tym zakresie Europa jest importem netto.

3.21 Konsumpcja mięsa posiada znaczenie dla klimatu. Do wyprodukowania 1 kalorii zwierzęcej potrzeba aż 10 kalorii roślinnych. Jeśli konsumpcja mięsa wzrośnie, trzeba będzie zwiększyć produkcję pasz, co wymaga nakładu energii i podwyższy nacisk na uzyskiwanie większych plonów z gruntów rolnych. Poziom konsumpcji mięsa w Europie jest relatywnie wysoki; duża część pasz pochodzi z importu, a ich uprawa (por. np. uprawy soi w dorzeczu Amazonki) powoduje często poważne problemy. Z tego powodu EKES opowiada się za opracowaniem i wdrożeniem europejskiej strategii w sprawie białka.

3.22 Znaczenie w tym względzie ma nie tylko ilość produkowanego mięsa, ale również sposób hodowli zwierząt. Przykładowo w procesie produkcji mięsa i mleka możliwe jest wykorzystanie ekstensywnej gospodarki pastwiskowej, w ramach której krowy korzystają w okresie wegetacji z gruntów zielonych, których znaczenie dla ochrony klimatu było dotychczas niedoceniane. Mięso i mleko mogą jednak również pochodzić od producentów, którzy w procesie produkcji potrzebują wysokich nakładów energii, nie wykorzystują gruntów zielonych i karmią swoje zwierzęta głównie kiszonką kukurydzianą lub innymi bogatymi w energię paszami roślinnymi.

Zużycie energii w rolnictwie

3.23 Przewaga rolnictwa polegająca na możliwości bezpośredniego przetwarzania energii słonecznej w możliwą do wykorzystania energię roślinną będzie tym mniejsza, im więcej energii z kopalnych źródeł energii zostanie włączonych w

proces produkcji lub w im większym stopniu produkty roślinne będą „uszlachetniane” przez przekształcenie w produkty zwierzęce, a nie bezpośrednio wykorzystywane przez ludzi.

3.24 Podczas gdy gospodarstwa ekologiczne rezygnują z używania wytwarzanych przemysłowo rozpuszczalnych w wodzie nawozów mineralnych i środków ochrony roślin, dalsze korzystanie z nich w rolnictwie konwencjonalnym wpływa negatywnie na jego bilans klimatyczno-energetyczny.

3.24.1 Niektóre analizy porównawcze na temat gospodarki materiałowej i energetycznej w rolnictwie, ale również na temat magazynowania dwutlenku węgla, pokazują, iż rolnictwo ekologiczne wymaga niższych nakładów energii i mniejszych ilości azotu niż rolnictwo konwencjonalne. Nawet biorąc pod uwagę przeciętnie większe plony z rolnictwa konwencjonalnego, rolnictwo ekologiczne wykazuje niższy poziom emisji gazów cieplarnianych⁽¹⁶⁾. Z tego również powodu rząd federalny Niemiec wychodzi na przykład z założenia, iż wspieranie produkcji ekologicznej stanowi element ochrony klimatu⁽¹⁷⁾.

3.24.2 Inne analizy dochodzą częściowo do innych wniosków.

3.25 EKES zwraca się więc do Komisji, także w kontekście jeszcze skromnych i częściowo sprzecznych danych, o dokładną analizę, jaka jest różnica pomiędzy poszczególnymi formami rolniczego i nierolniczego użytkowania ziemi, jeśli chodzi o ich znaczenie dla kwestii klimatu, i o określenie na tej podstawie politycznych możliwości działania, np. w ramach polityki wspierania rolnictwa.

Wkład rolnictwa w rozwiązywanie problemów zmian klimatycznych

3.26 Rolnictwo może zatem na wiele różnych sposobów przyczynić się do obniżenia obecnej emisji gazów cieplarnianych. Do możliwych działań zaliczyć można m.in. zaniechanie przekształcania lasów, torfowisk, terenów podmokłych i użytków zielonych w grunty uprawne, jak również obniżenie poziomu emisji podtlenku azotu i metanu poprzez zrównoważoną uprawę gruntów i możliwie trwałe pokrycie gruntów (uprawa poplonów), wieloczonowy płodozmian (np. w celu zminimalizowania problemu pasożytów), stosowanie odpowiednich nawozów itd.

3.27 Zużycie energii przez długi czas nie było traktowane jako problem, między innymi dlatego że energia była tania. EKES widzi konieczność poświęcenia w przyszłości większej uwagi bardziej energooszczędnym formom gospodarowania i większego ich wspierania. Pewien wkład może w tym względzie wnieść rolnictwo ekologiczne i tzw. niskonakładowe metody produkcji (np. ekstensywne wypas zwierząt).

⁽¹³⁾ N₂O release from agro-biofuel production negates global warming reduction by replacing fossil fuels, w: Atmos. Chem. Phys. Discuss., 7, 11191-11205, 2007.

⁽¹⁴⁾ Ok. 3,3 mld t CO₂e/rok.

⁽¹⁵⁾ Pogłowie bydła na całym świecie 1 297 mln zwierząt (w 1990), 1 339 mln zwierząt (2004), UE (25): 111,2 mln zwierząt (w 1990), 86,4 mln zwierząt (2004), Chiny: 79,5 mln zwierząt (w 1990), 106,5 mln zwierząt (2004).

⁽¹⁶⁾ Patrz. m.in. zeszyt tematyczny „Klimaschutz und Öko-Landbau” w: Ökologie & Landbau, 1/2008.

⁽¹⁷⁾ Odpowiedź rządu federalnego na zapytanie frakcji BÜNDNIS 90/Die Grünen na temat „Rolnictwo a ochrona klimatu”, druk 16/5346, pkt 13.

3.28 Obiecujące rezultaty wykazały próby przeprowadzone w ramach tzw. upraw mieszanych. W ramach tych upraw zastosowano przykładowo wspólną uprawę na jednym gruncie różnych odmian zboża z roślinami strączkowymi i oleistymi, co wymaga dużo niższego użycia nawozów i pestycydów, a jednocześnie zwiększa różnorodność biologiczną i sprzyja tworzeniu się próchnicy.

3.29 Najistotniejsze znaczenie dla ochrony klimatu ma gospodarka próchnicą. Szczególnie na gruntach uprawnych należy w przyszłości skoncentrować się na wytworzeniu możliwie stabilnego i wysokiego poziomu próchnicy, co w dużej mierze wymaga zmodyfikowania płodozmianu. EKES zwraca się do Komisji o przeprowadzenie, wspólnie z instytucjami badawczymi państw członkowskich, oceny dostępnych badań i o przeprowadzenie nowych, w celu ustalenia i wspierania najlepszego sposobu postępowania w tym zakresie.

3.30 Należy przy tym szczególnie zwrócić uwagę na kwestię, jakie znaczenie należy przypisać tradycyjnemu gospodarowaniu obornikiem stałym. Ponadto należy wyjaśnić, czy przetwarzanie całych roślin przewidziane w ramach biopaliw drugiej generacji nie jest sprzeczne z celami wytwarzania próchnicy.

4. Bioenergia/biopaliwa z rolnictwa

4.1 Prezydencja francuska zwróciła się do EKES -u o zajęcie się w ramach niniejszej opinii zagadnieniem biopaliw. EKES z chęcią spełnia tę prośbę, wskazuje jednak na swoje opinie ⁽¹⁸⁾ na ten temat, w których to dokładnie uzasadnił swój krytyczny stosunek do obecnej strategii w sprawie biopaliw.

4.2 Z związku z wysokim poziomem emisji dwutlenku węgla przy spalaniu węgla, ropy i gazu ziemnego słuszną staje się refleksja nad korzystaniem w większym stopniu z energii pochodzącej bezpośrednio z roślin. EKES wielokrotnie wyraził swoje zasadniczo pozytywne zdanie na temat wykorzystywania bioenergii, chciałby jednak jeszcze raz wskazać na podstawowe zasady, które uważa za niezbędne.

4.2.1 EKES podkreśla, że prawo do odpowiedniego pożywienia jest wyraźnie uznawane za istotny element szeroko rozumianych praw człowieka. Produkcja podstawowych produktów żywnościowych jest ważniejsza niż produkcja energii.

4.2.2 Ważne jest poza tym, aby do upraw roślin energetycznych nie wykorzystywano gruntów, które stanowią obecnie rezerwuary dwutlenku węgla lub które mają centralne znaczenie dla różnorodności biologicznej. EKES z zadowoleniem przyjmuje fakt uznania przez Komisję, iż uprawy roślin energetycznych muszą podlegać kryteriom zrównoważonego rozwoju. Na pytanie, czy kryteria zrównoważonego rozwoju zawarte w projekcie dyrektywy dotyczącej energii ze źródeł odnawialnych są wystarczające, czy też powinny zostać ocenione jako niewystarczające, EKES odpowie szerzej w swojej opinii w sprawie projektu tej dyrektywy. EKES opowiada się za tym, by w odniesieniu do wszystkich paliw, niezależnie od ich pochodzenia, a także w odniesieniu do pasz, obowiązywały odpowiednie kryteria zrównoważonego rozwoju.

⁽¹⁸⁾ Dz.U. C 44 z 16.2.2008, s. 34, jak również opinia TEN/338 w sprawie projektu dyrektywy dotyczącej energii ze źródeł odnawialnych COM (2008)019, w trakcie opracowywania.

4.2.3 Samo przetwarzanie produktów ubocznych powstałych w rolnictwie, jak i np. biomasy otrzymanej w ramach pielęgnacji krajobrazu, stanowi wysoki potencjał energetyczny w Europie, który jest obecnie wykorzystywany tylko w ograniczonym zakresie, ponieważ specjalna (energochłonna) uprawa roślin energetycznych lepiej się opłaca. Za pośrednictwem polityki wsparcia wysyłano w tej dziedzinie jak dotąd niewłaściwe sygnały.

4.2.4 Przy wykorzystywaniu bioenergii należy zwrócić uwagę na najwyższą wydajność. Nie ma przykładowo sensu wytwarzanie biogazu z kukurydzy pochodzącej z energochłonnych upraw, jeśli ciepło powstające w procesie produkcji energii elektrycznej nie znajdzie zbytu. W ten sposób około 2/3 powstałej energii ulega natychmiastowej utracie.

4.2.5 Rośliny energetyczne są dzisiaj często produkowane przy dużych początkowych nakładach energii, a otrzymane rośliny lub oleje są następnie przetwarzane w dalszym energochłonnym procesie przemysłowym. Prowadzi to w przypadku wielu biopaliw do kiepskich lub wręcz ujemnych bilansów energii netto i wpływu na klimat.

4.2.6 Dlatego też Wspólne Centrum Badawcze Komisji (JRC) wyraża w swoim badaniu „Biofuels in the European Context” wątpliwość, czy cel Komisji zakładający zredukowanie emisji gazów cieplarnianych dzięki 10-procentowemu udziałowi biopaliw da się w ogóle osiągnąć. Inne badania ⁽¹⁹⁾ wykazują podobne wnioski.

4.2.7 W badaniu Wspólnego Centrum Badawczego zawarta jest bardzo istotna myśl, która zdaniem EKES-u powinna stać się główną zasadą polityki w tej dziedzinie. Wyprodukowana biomasa powinna mieć zastosowanie tam, gdzie przynosi największe korzyści. Hasło przewodnim powinna być wydajność ⁽²⁰⁾. Dlaczego struktury molekularne roślin mają być nadal przemysłowo zmieniane przy dużym zużyciu energii, kiedy nadają się one także do bezpośredniego wykorzystania energetycznego? Wspólne Centrum Badawcze dowodzi, że stacjonarne elektrociepłownie i elektrownie w UE zużywają podobną ilość oleju jak pojazdy z silnikiem diesla. Jeśli zastosowano by w tej dziedzinie rośliny energetyczne, można by zastąpić 1 MJ biomasy około 0,95 MJ oleju kopalnego; 1 MJ biomasy zastępuje jednak jedynie 0,35 do 0,45 MJ ropy naftowej wykorzystywanej w sektorze transportowym.

4.2.8 Emisje gazów cieplarnianych powodowane przez sektor transportu można natomiast zmniejszyć stosując pojazdy z silnikiem elektrycznym napędzanym energią wytworzoną w procesie spalania biomasy.

4.3 W swojej opinii w sprawie koszyka energetycznego w sektorze transportu ⁽²¹⁾ EKES wskazuje, że silnik spalinowy zostanie zastąpiony w sektorze transportu przez napęd elektryczny. Nie ma sensu obchodzić się w tak nieefektywny sposób z energią roślinną, jak ma to miejsce w dziedzinie biopaliw.

⁽¹⁹⁾ Np. naukowego organu doradczego Federalnego Ministerstwa Gospodarki w Niemczech.

⁽²⁰⁾ Dz.U. C 162, 25.6.2008, s. 72.

⁽²¹⁾ Dz.U. C 162, 25.6.2008, s. 52.

4.4 W badaniu porównawczym przeprowadzonym przez Empa⁽²²⁾ wyliczono, że aby samochód marki Volkswagen Golf mógł przejechać 10 000 km, wykorzystując biopaliwo, trzeba by obsiać rzepakiem obszar 2062 m². Z kolei ogniwa słoneczne potrzebne do wyprodukowania energii do przejechania 10 000 km zajęłyby powierzchnię 37 m² — około jednej sześćdziesiątej powierzchni pola rzepakowego.

4.5 Trzeba też zadać pytanie o sens uszlachetniania olejów roślinnych przeznaczonych do użycia w silnikach spalinowych. Dlaczego nie dopasować silników do struktur molekularnych roślin? Obecnie projektowane są silniki, na przykład do ciągników i samochodów ciężarowych, które napędzane są czystym olejem roślinnym i spełniają wszystkie limity emisji spalin określone i zaplanowane przez UE. Należy silniej wspierać tego rodzaju innowacje.

4.6 Oleje potrzebne do takich silników mogą być produkowane w ramach upraw mieszanych, przerabiane na poziomie regionalnym i stosowane w sposób zdecentralizowany. Oznacza to, że rolnicy mogą w ramach przyjaznego dla środowiska i klimatu procesu wymagającego niskich nakładów nie tylko wytwarzać potrzebą im energię napędową, ale także uruchamiać nowy regionalny obieg energii. Procesy dalszego przetwarzania przemysłowego, które wymagają dużego zużycia energii, stają się zbędne!

4.7 W związku z powyższym EKES jest zdania, iż Europa nie wymaga strategii w sprawie samych biopaliw, lecz raczej lepiej przemyślanej strategii w sprawie biomasy, która może w dużo większym stopniu sprzyjać ochronie klimatu i powstawaniu nowych miejsc pracy niż obecna strategia w dziedzinie biopaliw, która w znacznej mierze opierałaby się na imporcie roślin energetycznych.

5. Miejsca pracy dzięki rolnictwu i polityce rolnej sprzyjającym ochronie klimatu

5.1 Z jednej strony zmiany klimatyczne zagrażają rolnictwu w wielu częściach Europy, z drugiej jednak strony — jeśli sektor rolnictwa zrozumie i zacznie rozwijać swoją rolę w nowo ukierunkowanej polityce dotyczącej klimatu — mogą one stanowić szansę dla rolnictwa i europejskich pracobiorców.

5.2 Sektor rolnictwa w dalszym ciągu pozostaje ważnym pracodawcą w UE. W swoim komunikacie Komisja dogłębnie poruszyła kwestie rozwoju polityki zatrudnienia w obszarach wiejskich⁽²³⁾. Podkreśla ona, że pomimo niewielkiego udziału pracy rolniczej, sektor ten ma duże znaczenie w obszarach wiejskich. Komisja spodziewa się, że do 2014 r. zatrudnienie w rolnictwie (w przeliczeniu na pełne etaty), wynoszące obecnie 10 mln osób, zmniejszy się o 4–6 mln zatrudnionych.

5.3 W chwili obecnej prognozy w wielu krajach zapowiadają brak wykwalifikowanych pracowników, zwłaszcza takich, którzy mogliby zajmować funkcje kierownicze lub obsługiwać skomplikowane technicznie urządzenia. Niewielka atrakcyjność istniejących miejsc pracy pogłębia dodatkowo niedobór siły roboczej. Komitet wskazywał już wyraźnie na tę tendencję i na konieczność przeprowadzenia rzeczowej dyskusji na temat jakości miejsc pracy⁽²⁴⁾.

Potencjał bioenergii w tworzeniu miejsc pracy

5.4 Potencjał przyjaznej środowisku produkcji biomasy dla celów energetycznych w Europie został przeanalizowany w roku 2006 w badaniu Europejskiej Agencji Ochrony Środowiska. Przy uwzględnieniu biomasy z odpadów (np. odpadów z gospodarstw domowych) i z leśnictwa można by w roku 2030 wyprodukować 15–16 % prognozowanego zapotrzebowania na energię pierwotną w UE 25. Pozwoliłoby to na zapewnienie bądź nawet utworzenie na obszarach wiejskich 500–600 tys. miejsc pracy.

5.5 Dla kwestii, czy i ile nowych miejsc pracy może zostać utworzonych w ramach produkcji bioenergii, decydujące jest, jaka strategia zostanie w tej sprawie przyjęta. Naukowy organ doradczy Federalnego Ministerstwa Rolnictwa w Niemczech prognozuje największe pozytywne efekty w kwestii miejsc pracy i ochrony klimatu, jeśli w centrum uwagi postawi się „wytwarzanie bioenergii w nastawionych na produkcję ciepła systemach kogeneracji lub systemach grzewczych bazujących na wiórach drzewnych, jak również na biogazie powstałym z gnojownicy i materiałów odpadowych”. Jeśli jednak wspieranie bioenergii prowadzi do wypierania produkcji zwierzęcej lub jeśli — co pokazuje obecny trend — stawia się głównie na import biopaliw, saldo zatrudnienia w obszarach wiejskich jest ujemne.

5.6 Fakt, iż wytwarzanie pewnych form bioenergii jest ekonomicznie, ekologicznie i społecznie opłacalne dla rolnictwa i regionalnego rynku pracy, potwierdziły już przykłady udanego przedstawienia na zamknięte obiegi bioenergii: austriackie gminy Mureck i Güssing oraz niemieckie Jühnde, gdzie poziom zaopatrzenia w energię odnawialną sięga aż 170 %. Temu imponującemu bilansowi ekologicznemu towarzyszy pozytywny wpływ na lokalny rynek pracy (rzemiosło), nawet jeśli nie liczy się miejsc pracy rolników dostarczających surowce⁽²⁵⁾.

5.7 Skoro można oczekiwać zwiększania się różnic w dochodach i dobrobycie między centrami miejskimi a obszarami wiejskimi, ważne jest zwrócenie szczególnej uwagi w polityce zatrudnienia na obszary wiejskie. Zrównoważona produkcja roślin energetycznych i przekształcanie ich w energię może zapewnić i tworzyć miejsca pracy na wsi, kiedy ich wartość dodana pozostaje w regionie.

Zapewnienie jakości zatrudnienia w sektorze rolniczym

5.8 Cel ochrony klimatu może zostać jedynie osiągnięty z wykorzystaniem wykwalifikowanej siły roboczej. Przedsiębiorstwa muszą więc zapewnić swoim pracownikom odpowiednie warunki w zakresie szkoleń.

⁽²²⁾ EMPA to Instytutu Badań Materiałów i Technologii. Wchodzi on w skład Politechniki Federalnej w Zurychu (ETHZ).

⁽²³⁾ COM(2006) 857 wersja ostateczna, komunikat Komisji „Zatrudnienie na obszarach wiejskich: wypełnianie luki w zatrudnieniu”.

⁽²⁴⁾ Dz.U. C 120, 16.5.2008, s. 25.

⁽²⁵⁾ Więcej na ten temat na stronie internetowej www.seeg.at.

Ustalenie i zapewnienie standardów socjalnych

5.9 Ogólnie uważa się, że popyt na biomasę importowaną z krajów rozwijających się i wschodzących gospodarek będzie się zwiększał. W takiej sytuacji nie należy czerpać korzyści z niższych kosztów za cenę niszczenia ekologicznych i społecznych podstaw w państwach producentów. W ramach produkcji bioenergii należy przestrzegać podstawowych standardów pracy MOP jak również jej standardów ochrony zatrudnienia ⁽²⁶⁾.

Uczestnictwo pracowników i związków zawodowych

5.10 Strukturalne zmiany w rolnictwie będą miały znaczący wpływ na jakość miejsc pracy i dochody. Dlatego też w te procesy zmian należy włączyć pracowników i związki zawodowe. Jako że modele partycypacji pracowników w Europie wykazują zdecydowane różnice, należy w większej mierze

uwzględnić życzenia pracowników sektora rolniczego co do uczestnictwa w obecnych strukturach europejskich i krajowych. Powinno to nastąpić szczególnie z uwagi na fakt, że poprzez te formy komunikacji i wymiany idei utrzymuje i chroni się miejsca pracy.

5.11 Utworzony w 1999 r. Europejski Komitet Dialogu Społecznego w Rolnictwie jest gremium zrzeszającym przedstawicieli partnerów społecznych i zajmującym się sprawami zatrudnienia i przyszłego rozwoju nowej roli rolnictwa; działa on jako wykwalifikowane gremium ekspertów i doradców. EKES zaleca Komisji wzmocnienie roli tego komitetu pod kątem polityki dotyczącej ochrony klimatu. Na poziomie krajowym należy wzmocnić rolę partnerów społecznych w komitetach monitorujących rozwój obszarów wiejskich jako ekspertów w sprawach związanych z klimatem i dotyczących rolnictwa.

Bruksela, 9 lipca 2008 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Dimitris DIMITRIADIS

⁽²⁶⁾ http://www.ilo.org/global/What_we_do/InternationalLabourStandards/lang-en/index.htm.